

MỘT SỐ VẤN ĐỀ CẦN CHÚ TRỌNG VỀ ĐỔI MỚI PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC TRONG GIAI ĐOẠN HIỆN NAY

TRẦN THANH NGUYỄN (*)

TÓM TẮT: Để khắc phục tình trạng dạy học theo kiểu truyền thụ một chiều, làm mất đi tính tích cực chủ động của người học, cần đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tiếp cận năng lực. Một số việc cấp bách cần làm là: nhận thức đúng về đổi mới phương pháp dạy học, tổ chức nhiều hình thức hoạt động học tập, tăng cường sử dụng các kỹ thuật dạy học và phương pháp dạy học tích cực, dạy cho học sinh phương pháp học tập.

Từ khóa: đổi mới, phương pháp dạy học, tích cực, năng lực.

ABSTRACT: In order to change the one - way teaching methodology which create losing the positive learning and active for the learners, it is needed to transform the teaching methodology by orienting to learner's capacity. These some urgent things are needed to be done: to get realized the right concept of teaching methodology transformation, to organize many workshops, to strengthen using the teaching techniques and active teaching methodology and to teach for students a new study method.

Key words: transformation, active, teaching methodology, capacity.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tiếp cận năng lực của người học là hướng đi đúng hiện nay để nâng cao chất lượng dạy học. Đây là vấn đề đã có không ít công trình nghiên cứu, triển khai ứng dụng và nhiều văn bản chỉ đạo thực hiện trong thời gian qua nhưng vì nhiều lý do nên chưa thật sự phát huy hiệu quả trong thực tiễn dạy học. Người dạy thì lúng túng, bất cập; người học thì thụ động, mơ hồ... để có thể khắc phục được tình trạng này, qua nghiên cứu và trải nghiệm trong thực tế dạy học, chúng tôi cho rằng trước mắt cần thực hiện một số việc sau đây.

2. NHẬN THỨC ĐÚNG VỀ ĐỔI MỚI PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC

2.1. Nhận thức về bản chất của đổi mới phương pháp dạy học

Có không ít định nghĩa về đổi mới phương pháp dạy học. Theo chúng tôi, *đổi*

mới phương pháp dạy học là đổi mới hình thức, cách thức hoạt động của người dạy và người học để phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của người học.

Định nghĩa này xuất phát từ hai định nghĩa sau đây:

“Phương pháp dạy học là cách thức hoạt động tương tác, phối hợp thống nhất của giáo viên và học sinh trong hoạt động dạy học nhằm thực hiện các nhiệm vụ dạy học” (Trần Thị Hương, 2011, tr. 132).

Đổi mới là “Thay đổi cho khác hẳn với trước, tiến bộ hơn, khắc phục tình trạng lạc hậu, trì trệ và đáp ứng yêu cầu của sự phát triển” (Hoàng Phê, 2006, tr. 337).

Theo đó, nếu phương pháp dạy học là cách thức hoạt động tương tác, phối hợp thống nhất của giáo viên và học sinh thì đổi mới phương pháp dạy học là đổi mới cách thức hoạt động tương tác, phối hợp của giáo viên và học sinh; nếu đổi mới là thay đổi cho

(*) Tiến sĩ. Trường Cán bộ quản lý giáo dục Thành phố Hồ Chí Minh.

khác hẳn với trước, tiến bộ hơn, khắc phục tình trạng lạc hậu, trì trệ thì tình trạng lạc hậu, trì trệ của dạy học trong thời gian qua là lối truyền thụ áp đặt một chiều làm mất đi tính tích cực, chủ động, sáng tạo của người học.

Như vậy, bản chất của đổi mới phương pháp dạy học là phải thật sự chuyển từ kiểu dạy học lấy người dạy làm trung tâm sang hình thức dạy học lấy người học làm trung tâm. Có thể tham khảo tài liệu (Vũ Hoa Tươi, 2013, tr. 44) để thấy rõ sự khác biệt giữa hai hình thức dạy học này.

2.2. Nhận thức về tính tất yếu phải đổi mới phương pháp dạy học

Có hai lý do để cần phải đổi mới ngay và phải luôn đổi mới phương pháp trong quá trình dạy học. Về mặt lý luận, phương pháp dạy học là một thành tố của quá trình dạy học, là con đường để chuyển tải nội dung đến với đối tượng là người học với rất nhiều đặc điểm khác biệt về trình độ, năng lực, tâm sinh lý,... do đó, cần có nhiều con đường, cách thức dạy học phù hợp với năng lực của từng cá nhân. Không thể cứ mãi dạy với một vài phương pháp đơn điệu. Mặt khác, cần nhớ rằng, trong quá trình vận động, phát triển của sự vật, hiện tượng, nội dung và hình thức luôn có mối quan hệ biện chứng với nhau. Mặc dù nội dung có tính quyết định nhưng vai trò của hình thức là nếu phù hợp với nội dung thì sẽ tạo điều kiện thuận lợi thúc đẩy nội dung phát triển; nếu không phù hợp với nội dung thì sẽ ngăn cản, kìm hãm sự phát triển của nội dung. Cho nên, đứng trước yêu cầu của đổi mới nội dung chương trình, sách giáo khoa hiện nay (theo tiếp cận năng lực), không thể không thay đổi hình thức, phương pháp giảng dạy phù hợp.

Về mặt thực tiễn, phương pháp dạy học của chúng ta thời gian qua được đánh giá là “chưa khắc phục được lối dạy học “truyền thụ một chiều”, chưa coi trọng hoạt động tự học, chưa vận dụng có hiệu quả các phương

pháp dạy học phát huy được tính tích cực, chủ động của học sinh” (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2014). Do đó, cần phải đẩy mạnh việc đổi mới phương pháp dạy học, bởi vì “phương pháp dạy học theo hướng hiện đại phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo và vận dụng kiến thức, kỹ năng của người học; khắc phục lối truyền thụ áp đặt một chiều, ghi nhớ máy móc. Tập trung cách học, cách nghĩ, khuyến khích tự học, tạo cơ sở để người học tự cập nhật và đổi mới tri thức, kỹ năng, phát triển năng lực” (Ban Chấp hành Trung ương, 2013).

2.3. Nhận diện được những rào cản, thách thức trong đổi mới phương pháp dạy học

Khó khăn lớn nhất trong đổi mới phương pháp dạy học chính là bản thân đội ngũ cán bộ quản lý, người dạy, người học chưa nhận thức đúng, chưa đánh giá đúng ý nghĩa của việc đổi mới phương pháp dạy học (như đã nêu trên). Trong thực tế, những bất cập thường nảy sinh từ đây.

Chẳng hạn, những chủ trương, chính sách về đổi mới đã được triển khai quyết liệt nhưng nhiều hiệu trưởng vẫn dậm chân, chưa thực hiện được điều gì mới, cứ làm theo những công việc thường ngày hàng năm. Tại sao và điều gì khiến hiệu trưởng bị động? Có lẽ trước hết chính là sức ỳ của người hiệu trưởng, không muốn thay đổi, muốn giữ nguyên trạng thái, bất kể tác động xung quanh để tránh rắc rối, tốn kém, đảm bảo an toàn cho vị trí của mình. Đây chính là rào cản trực tiếp khiến cho người dạy không thể và không dám mạnh dạn chủ động đổi mới. Chẳng hạn, nhiều hiệu trưởng cũng đã tích cực tuyên truyền, phát động, trang bị các phương tiện vật chất phục vụ đổi mới phương pháp dạy học nhưng không ít giáo viên vẫn cứ thuyết giảng, truyền thụ một chiều, áp đặt làm thui chột khả năng của người học.

Tại sao và điều gì khiến giáo viên thụ động? Cũng chính là sức ỳ, ngại thay đổi, sợ

rủi ro, tốn kém, tránh vất vả, muốn yên thân, tự chấp nhận, hài lòng với kết quả dạy học như thời gian qua. Đây chính là những thách thức lớn trong chính bản thân người dạy khiến cho việc đổi mới phương pháp dạy học khó trở thành hiện thực.

Để giải quyết tình trạng này, việc đầu tiên là phải thay đổi từ trong quan điểm của mỗi người vì quan điểm là điểm xuất phát quy định phương hướng suy nghĩ, cách xem xét và hiểu các hiện tượng, sự việc, từ đó mà ra hành động. Cần kiên trì, từng bước bằng nhiều con đường: nhận thức rõ về ý nghĩa của sự đổi mới, nâng cao tri thức, đổi diện và thay đổi góc nhìn với thực tại, từ bỏ thói tự mãn, chống lại sức ỳ, xây dựng một thái độ tích cực, xác định các mục tiêu cao hơn, tìm kiếm nhiều hình thức, phương pháp dạy học, ... không chấp nhận cách làm cũ thiếu hiệu quả, không gò bó, phụ thuộc vào thói quen, lối mòn, không chấp nhận tình trạng lạc hậu, trì trệ như thời gian qua.

Nhận thức đúng về đổi mới phương pháp dạy học là điều kiện tiên quyết để cán bộ quản lý, người dạy, người học có thể tự giác, chủ động từ đó mà tích cực, sáng tạo trên con đường tìm tòi những phương thức chiếm lĩnh tri thức, kỹ năng cần đạt.

3. TỔ CHỨC NHIỀU HÌNH THỨC HOẠT ĐỘNG HỌC TẬP

Có những lý do sau đây để việc dạy học phải được tổ chức theo nhiều hình thức hoạt động.

Quá trình nhận thức của con người như Lênin đã chỉ ra là: “Từ trực quan sinh động đến tư duy trừu tượng, từ tư duy trừu tượng đến thực tiễn - đó là con đường biện chứng của sự nhận thức chân lý, của sự nhận thức hiện thực khách quan”. Theo đó, hoạt động học trước hết là hoạt động phản ánh những mặt nhất định của hiện thực khách quan vào ý thức của con người theo con đường từ trực quan sinh động đến tư duy trừu tượng, tức là đi từ nhận thức cảm tính (thông qua

cảm giác, tri giác và biểu tượng) đến nhận thức lý tính (thông qua khái niệm, phán đoán, suy lý). Cho nên, dạy học cần phải xuất phát từ những hoạt động, những quan sát trực tiếp trong thực tiễn, từ thực tiễn mà hình thành được khái niệm cho người học. Ngay cả đối với những tri thức mang tính lý luận cũng không nên áp đặt, nhồi nhét. Chính khi liên hệ với thực tiễn, người dạy sẽ có thêm nhiều minh chứng thích hợp (thường là các tình huống, sự việc và cách giải quyết) giúp người học hiểu cụ thể, rõ ràng các kiến thức khái quát, trừu tượng.

Cũng theo đó, học còn là một quá trình cải biến hiện thực khách quan (con đường đi từ tư duy trừu tượng đến thực tiễn). Mục đích cuối cùng của nhận thức không chỉ để giải thích thế giới mà là để cải tạo thế giới. Thực tiễn là cơ sở của nhận thức, là động lực của nhận thức, là mục đích của nhận thức và là tiêu chuẩn để kiểm tra chân lý. Do đó, liên hệ với thực tiễn vừa là một phương pháp vừa là một nguyên tắc dạy học. Thông qua các hoạt động thực tiễn, người học sẽ soi rọi lý thuyết để tìm ra những cách vận dụng logic, khoa học, phù hợp, thúc đẩy sự phát triển của thực tiễn. Đây chính là con đường đúng nhất, nhanh nhất để phát huy vai trò chủ động, tích cực của người học nhằm nâng cao chất lượng dạy học.

Mặt khác, học không chỉ là một quá trình nhận thức, học còn là một quá trình tâm lý. Người học với những đặc điểm về trình độ, tâm sinh lý khác biệt, bằng những cách thức, phương pháp phù hợp với riêng mình để lĩnh hội tri thức, rèn luyện kỹ năng. Ở đây, bên cạnh hoạt động nhận thức bằng trình độ, tư duy, còn có các hoạt động giao tiếp, tương tác, ... kèm thái độ, cảm xúc của người học. Do đó, người dạy không thể đơn điệu thuyết giảng một chiều, áp đặt tri thức; cần tìm kiếm nhiều hình thức, phương pháp, cách thức

tương tác phù hợp với từng đối tượng hoặc từng nhóm đối tượng học sinh.

Trong điều kiện của giáo dục nước ta hiện nay chưa thể trang bị hết các phương tiện kỹ thuật hiện đại, chưa thể tăng cường các hình thức trải nghiệm thực tế thì chính việc tổ chức nhiều hình thức hoạt động trong giờ học là cách thức tốt nhất để phát huy được tính tích cực của người học. Các hoạt động như: học hợp tác, làm việc nhóm, thuyết trình, đóng vai, diễn xuất,... với tính động và những biểu hiện sôi nổi của nó luôn hấp dẫn, kích thích hứng thú, lôi cuốn người học tham gia vào bài học. Ngoài ra, không chỉ trong giờ học chính khóa mà trong các giờ sinh hoạt tập thể, hoạt động ngoại khóa, ngoài giờ lên lớp,... cần thường xuyên tổ chức các hoạt động. Thông qua các hoạt động này, người học có cơ hội kiểm chứng tri thức đã học, rèn luyện các kỹ năng, tiếp tục hình thành và khắc sâu tình cảm, thái độ đối với việc học và với các vấn đề trong đời sống. Kinh nghiệm ở một số trường học vùng cao, vùng sâu cho biết càng tổ chức nhiều hình thức hoạt động trong nhà trường, học sinh càng yêu thích đến trường, giảm thiểu được tình trạng nghỉ, bỏ học.

4. TĂNG CƯỜNG CÁC KỸ THUẬT DẠY HỌC VÀ PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC TÍCH CỰC

Nhiều công trình nghiên cứu và thực tiễn dạy học hiện nay cho thấy việc sử dụng các phương pháp dạy học hiện đại với các thiết bị dạy học tiên tiến sẽ góp phần phát triển mạnh mẽ năng lực của người học. Năm 1999, G.D. Abowd đã công bố kết quả thí nghiệm so sánh giữa một lớp học chỉ thuần túy diễn thuyết với một lớp học có sử dụng các thiết bị máy tính đã khẳng định rằng sử dụng máy tính đem đến nhiều hiệu quả cao trong phương pháp và mục tiêu dạy học; theo ông thiết bị máy tính sẽ tạo được một sự bùng nổ trong giáo dục (G.D. Abowd, 1999). Năm 2010, Helene Fournier trong tài

liệu *Nghiên cứu thiết kế và phát triển môi trường học tập cá nhân* đã chứng minh cho thấy sự xuất hiện của phương tiện truyền thông và tương tác xã hội đã ảnh hưởng lớn đến môi trường học tập cá nhân. Trong môi trường này, những kỹ năng và năng lực cá nhân sẽ được phát huy cao độ, với hệ thống và công nghệ riêng của mình; trong khi tự học hoặc tham gia trực tuyến với người khác, người học sẽ rất thú vị theo cách học tập riêng của mình (Trần Thị Hương, 2011). Có thể khẳng định rằng, môi trường học tập của thế kỷ XXI là nơi mà người học được tự định hướng cho hoạt động học tập của mình và học tập hợp tác dưới sự hỗ trợ của công nghệ máy tính và truyền thông.

Các kỹ thuật, các phương pháp dạy học nào có thể phát huy được tính tích cực, chủ động của người học thì có thể xem đó chính là những kỹ thuật, những phương pháp dạy học tích cực. Theo ý nghĩa này, các phương pháp dạy học vốn rất quen thuộc lâu nay như: trực quan, thuyết trình, đóng vai, làm việc nhóm,... đều có thể được cải tiến để phát huy được vai trò tích cực của người học trong quá trình dạy học. Một danh sách các kỹ thuật, các phương pháp dạy học tích cực như: tia chớp, công não, XYZ,... đã được đề nghị trong nhiều công trình nghiên cứu có thể dễ dàng tìm thấy trong các nhà sách, trên các website dạy học. Không phải tốn nhiều chi phí, người dạy chỉ cần từng bước, khéo léo áp dụng vào tổ chức các hoạt động phù hợp với các phần, nội dung của bài dạy.

Bên cạnh đó, tùy vào điều kiện của nhà trường, cần từng bước vận dụng các kỹ thuật dạy học, phương pháp dạy học hiện đại như: phương pháp “Bàn tay nặn bột”, dạy học theo dự án, E-Learning, “trường học kết nối”... nhằm có thể phát huy tối đa năng lực của người học.

5. DẠY CHO HỌC SINH PHƯƠNG PHÁP HỌC TẬP

Một trong các mục tiêu, nhiệm vụ của đổi mới giáo dục theo tinh thần Nghị quyết 29-NQ/TW là: “Phát triển khả năng sáng tạo, tự học, khuyến khích học tập suốt đời”; “Tập trung dạy cách học, cách nghĩ, khuyến khích tự học, tạo cơ sở để người học tự cập nhật và đổi mới tri thức, kỹ năng, phát triển năng lực”.

Hạn chế của phương pháp dạy học thời gian qua được đánh giá là: “do cách tiếp cận mục tiêu chương trình giáo dục hiện hành chủ yếu bằng trang bị kiến thức nên phương pháp dạy học vẫn theo lối truyền đạt một chiều, học sinh thụ động, ghi nhớ máy móc kiến thức có sẵn trong sách giáo khoa mà ít được rèn luyện phương pháp học” (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2015, tr. 45). Do đó, việc bồi dưỡng phương pháp học tập cho người học là một phần của nhiệm vụ đổi mới phương pháp dạy - học. Trong một vài nghiên cứu trước đây, chúng tôi đã có dịp bàn đến vấn đề này (Trần Thanh Nguyễn, 2014): dạy cho học sinh biết học từ nhiều nguồn khác nhau (không lệ thuộc vào sách giáo khoa và người thầy); dạy cho học sinh biết hệ thống hóa kiến thức; rèn luyện các kỹ năng học tập như: kỹ năng phân biệt, kỹ năng đọc sách, kỹ năng học thuộc lòng, sử dụng sơ đồ tư duy, v.v. Đây chủ yếu là công việc của không ai khác ngoài giáo viên dạy lớp. Thông qua phương pháp dạy để hình thành phương pháp học; thông qua bước hướng dẫn học sinh chuẩn bị bài; thông qua việc giao các nhiệm vụ học tập, thực hành,...

Đây thật sự là một nhiệm vụ vô cùng khó đối với cả người dạy và người học, từ bỏ một thói quen không dễ, hình thành một thói quen khác càng khó. Nhất là đối với người dạy vốn luôn bị áp lực phải truyền thụ cho

hết nội dung, đáp ứng kịp cho thi cử; nhất là đối với người học vốn đã quen với việc chỉ biết ở sách giáo khoa, tùy thuộc hết vào sự hướng dẫn của người thầy, chỉ mong vượt qua được kiểm tra, thi cử. Cho nên, một trong những cách định hướng tốt cho việc tự học của học sinh là cần giảm bớt dạng kiểm tra ghi nhớ kiến thức, tăng tỷ trọng dạng kiểm tra năng lực tư duy, khả năng vận dụng kiến thức, kỹ năng vào giải quyết các vấn đề thực tiễn. Ngoài ra, cần đổi mới thiết kế bài dạy theo hướng giảm thiểu phần truyền thụ kiến thức, tăng cường phần hướng dẫn tự học.

6. KẾT LUẬN

Đổi mới phương pháp dạy học là đổi mới phương pháp dạy và đổi mới phương pháp học. Đổi mới phương pháp dạy là đổi mới cách tác động của người dạy đối với người học; đổi mới phương pháp học là đổi mới cách mà người học chiếm lĩnh nội dung học tập. Đổi mới phải bắt đầu ngay với những đổi thay cụ thể, trước hết là trong nhận thức và sau là bằng những hành động thiết thực. Đây là nhiệm vụ đòi hỏi người dạy, người học phải thường xuyên cải tiến trong từng khâu của tiến trình dạy học. Người dạy phải không ngừng bồi dưỡng nâng cao tri thức để có thể “biết mười dạy một”; phải không ngừng rèn luyện phương pháp để có thể “quen tay hay việc”. Người học phải không ngừng tu dưỡng, rèn luyện bản thân, có trách nhiệm với việc học, phải trở thành một chủ thể “lấy tự học làm cốt” (Hồ Chí Minh) để cuộc vận động đổi mới phương pháp dạy học không phải hô hào mà thực sự đi vào thực tiễn làm thay đổi được thực trạng dạy học ở nước ta hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2014), *Đề án Đổi mới chương trình và sách giáo khoa giáo dục phổ thông* (Dự thảo).

2. Chính phủ (2015), Quyết định số 404/QĐ-TTg phê duyệt *Đề án Đổi mới chương trình, sách giáo khoa giáo dục phổ thông*.
3. Đảng Cộng sản Việt Nam (2013), Nghị quyết 29-NQ/TW Hội nghị Trung ương 8 khóa XI về *Đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo*.
4. G.D.Abowd (1999), *Classroom 2000: An Experiment with the Instrumentation of a Living Educational Environment*, IBM SYSTEMS JOURNAL, VOL 39, NO 4.
5. Helene Fournier (2010), *Researching the Design and Development of a Personal Learning Environment*, National Research Council of Canada.
6. Trần Thị Hương - Chủ biên (2011), *Giáo dục học đại cương*, Nxb. Đại học Sư phạm.
7. Trần Thanh Nguyễn (2014), *Một số giải pháp nâng cao chất lượng dạy học đáp ứng yêu cầu đổi mới giáo dục*, Tạp chí Khoa học quản lý giáo dục (04).
8. Hoàng Phê - Chủ biên (2006), *Từ điển tiếng Việt*, Nxb. Đà Nẵng.
9. Vũ Hoa Tươi (2013), *Đổi mới phương pháp dạy học hiệu quả và những giải pháp ứng xử trong ngành giáo dục hiện nay*, Nxb. Tài chính.

Ngày nhận bài: 31/03/2016. Ngày biên tập xong: 10/05/2016. Duyệt đăng: 17/05/2016